

Банчук-Петросова О.В.Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Зазначено, що механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю займає особливе місце у структурі механізму управління економікою. Він є системою державних інститутів, які визначають мету і зовнішньоекономічну стратегію відповідно до виробленої зовнішньополітичної доктрини держави, забезпечують різні, зокрема і організаційно-правові, умови функціонування зовнішньоекономічної сфери, а також сукупність використовуваних при цьому форм і методів регулювання. Для оцінки ролі механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю важливим є визначення його місця в системі управління національною економікою. Якщо на національному рівні держава регулює відносини, об'єктами яких є вітчизняні підприємства, організації, фірми, фінансові інститути, інші господарюючі об'єкти, то під час здійснення зовнішньоекономічних зв'язків одними з основних суб'єктів є іноземні підприємства чи організації, тому у своїй зовнішньоекономічній політиці держава керується не лише національними інтересами, а й враховує норми міжнародного права, зобов'язання, міжнародну обстановку, загальний стан світової економіки, світового ринку, внутрішню та зовнішню політику інших країн.

Визначено, що інституційний зріз дає уявлення про ступінь інтегрованості у світове господарство. При цьому інтеграція трактується як взаємопроникнення, певною мірою зрощування національних господарств через систему міжнародного поділу праці, світові ринки сировинних та фінансових ресурсів, готових виробів та послуг, знань, технічного та організаційного досвіду, а також включення до міжнародних інституційних структур. Відстежується він також за допомогою кількох показників. Найбільш широко використовуваним показником є експортна квота. Проте, виходячи лише з експортної квоти, складно судити про ступінь інтегрованості місцевої економіки до світового господарства. Величина експортної квоти залежить як від створених умов ЗЕД, так і від обсягу внутрішнього ринку, рівня розвитку, чисельності населення, кон'юнктури світового ринку. Отже, вчені застосовують показники оцінки рівня лібералізації торгово-політичного та валютного режимів країни. Використовується низка формул. З урахуванням значень торгових субсидій, непрямих податків, валютних, ліцензійних та інших обмежень виводиться ступінь інституційної відкритості економіки нашої країни. Відповідно до статуту СОТ під лібералізацією світової торгівлі розуміється її регулювання переважно тарифними методами.

Ключові слова: державне регулювання, механізм управління економікою, зовнішньоекономічна діяльність, система державних інститутів, зовнішньополітична доктрина держави, організаційно-правові умови, національні інтереси.

Постановка проблеми. Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю, на нашу думку, займає особливе місце у структурі механізму управління економікою. Він є системою державних інститутів, які визначають мету і зовнішньоекономічну стратегію відповідно до виробленої зовнішньополітичної доктрини держави, забезпечують різні, зокрема і організаційно-правові, умови функціонування зовнішньоекономічної сфери, а також сукупність використовуваних при цьому форм і методів регулювання.

Для оцінки ролі механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю важливим є визначення

його місця в системі управління національною економікою. Якщо на національному рівні держава регулює відносини, об'єктами яких є вітчизняні підприємства, організації, фірми, фінансові інститути, інші господарюючі об'єкти, то під час здійснення зовнішньоекономічних зв'язків одними з основних суб'єктів є іноземні підприємства чи організації, тому у своїй зовнішньоекономічній політиці держава керується не лише національними інтересами, а й враховує норми міжнародного права, зобов'язання, міжнародну обстановку, загальний стан світової економіки, світового ринку, внутрішню та зовнішню політику інших країн.

Через зовнішньоекономічні зв'язки країни інтегруються у світову господарську систему, а національні суб'єкти господарської діяльності виходять на світовий ринок. Зовнішньоекономічний сектор більше, ніж інші сектори економіки, схильний до впливу з боку наднаціональних суб'єктів регулювання господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що визначенню ключових аспектів державного регулювання і формування зовнішньоекономічної стратегії розвитку країни присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: Басель Алі Діб, О. Бусол, Д. Бхаваті, А. Бантишев, Г. Соліс, О. Дячкін, Ф. Жаксобекова, В. Ложкін, А. Мота, М. Литвин, Д. Османова, П. Пасека, О. Потушинська, Ю. Турчин, С. Філіппов, Б. Хансен, В. Хома та ін.

Метою проведеного в поданій статті дослідження є визначення ключових інструментів державного регулювання у системі формування зовнішньоекономічної стратегії розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Розробка зовнішньоекономічного курсу, як і вироблення конкретних рішень у цій сфері, є складним процесом взаємодії ділових кіл органів виконавчої влади та парламенту країни, національних суб'єктів господарювання, що виражається у реалізації зовнішньоекономічного курсу країн, їх асоціацій, неурядових організацій.

Функції механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю країни полягають у:

- розробленні та реалізації зовнішньоекономічної політики;
- забезпеченні нормативно-правової бази зовнішньоекономічної діяльності;
- виробленні та здійсненні політики у сфері інвестування, у тому числі закордонних капіталовкладень у вітчизняні компанії та іноземного інвестування у своїй країні;
- здійсненні контролю за зовнішньоекономічною сферою, у тому числі митного, валютного та ін. регулювання платіжного балансу;
- стимулюванні експортного потенціалу шляхом надання фінансової та організаційної допомоги вітчизняним експортерам та виробникам експортної продукції, створення для них сприятливих умов збуту на зовнішньому ринку, сприяння зростанню закордонних капіталовкладень у національні фірми, усунення перешкод у розвитку міжнародного поділу праці та кооперування [1].

Таким чином, усе вищевикладене дозволяє стверджувати, що до основних тенденцій держав-

ного регулювання ЗЕД у країнах із перехідною економікою можна віднести:

- зміну зовнішньоекономічної політики, тобто облік норм міжнародного права, зобов'язань, міжнародної обстановки, загального стану світової економіки, світового ринку, внутрішньої та зовнішньої політики інших країн;
- розробку тривалої і стабільної стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- перехід від заміщення ринку до його підтримки та доповнення (у цей період зростає роль стимулюючої функції держави у розподілі ринкових ресурсів);
- усунення акцентів з адміністративно-розподільних функцій на встановлення державою «правил гри» у ринковому секторі;
- посилення законодавчої (розширення прав місцевих органів влади щодо створення «точок зростання», залучення іноземних інвестицій) та виконавчої (повніший облік можливостей саморозвитку територій на основі наявного економічного потенціалу) функцій держави;
- сприяння формуванню державно-монопольних структур;
- розробку стратегії розвитку інституційної системи регулювання ринку, формування інституційних органів, що мають регулювати становлення інфраструктури ринку [2].

Зовнішньоекономічна політика України та її регіонів останніми роками спрямована на підвищення ступеня відкритості вітчизняної економіки.

Зміст відкритості реформованої економіки досить успішно був структурований В.П. Оболенським [2]. Зокрема, що до неї включаються такі елементи:

- демонтаж системи директивного управління ЗЕД;
- лібералізація ЗЕД;
- формування нового механізму державного регулювання ЗЕД;
- взаємодія з міжнародними торговими та фінансовими інститутами [3].

Запорукою відкритості економіки є лібералізація ЗЕД. Під нею зазвичай розуміється свобода просування іноземних фірм на внутрішній ринок та свобода виходу вітчизняних компаній на світовий ринок. Обіг капіталу, товарів, послуг регулюється законами ринку, а втручання держави у цей процес є мінімальним.

Відкритість економіки з позиції державного регулювання зазвичай розглядається у двох аспектах – функціональному та інституційному. Вони відрізняються за змістовою сутністю.

Функціональний зріз дозволяє оцінити ступінь залучення економіки країни, регіону до міжнародного поділу праці. Така оцінка проводиться за різними показниками:

- величини доданої вартості, яка проходить через зовнішні канали торгівлі країни задля забезпечення нормального ходу виробництва, розподілу та споживання;

- співвідношенням зовнішньоторговельної квоти (сума експортної та імпоротної квот) з доданою вартістю [4].

Інституційний зріз дає уявлення про ступінь інтегрованості у світове господарство. При цьому інтеграція трактується як взаємопроникнення, певною мірою зрощування національних господарств через систему міжнародного поділу праці, світових ринків сировинних та фінансових ресурсів, готових виробів та послуг, знань, технічного та організаційного досвіду, а також включення до міжнародних інституційних структур. Відстежується такий зріз також у кількох показниках. Найбільш широко використовуваним показником є експортна квота. Підрахунок експортної квоти України ускладнений як відмінністю внутрішніх та експортних цін, так і недосконалістю даних офіційної статистики.

Проте, виходячи лише з експортної квоти, складно судити про ступінь інтегрованості місцевої економіки до світового господарства. Величина експортної квоти залежить як від створених умов ЗЕД, так і від обсягу внутрішнього ринку, рівня розвитку, чисельності населення, кон'юнктури світового ринку, тому вчені застосовують показники оцінки рівня лібералізації торгово-політичного та валютного режимів країни. Використовується низка формул. З урахуванням значень торгових субсидій, непрямих податків, валютних, ліцензійних та інших обмежень виводиться ступінь інституційної відкритості економіки нашої країни. Відповідно до статуту СОТ під лібералізацією світової торгівлі розуміється її регулювання переважно тарифними методами [5].

Лібералізація як економічна характеристика відкритості ринку, на нашу думку, має також регіональну специфіку. Вона проявляється в диференціації ступеня відкритості, що визначається інституційною інфраструктурою ринків, що обслуговуються. Наприклад, входження України у СОТ можливе лише при скороченні рівня імпорту їх мит, усуненні нетарифних бар'єрів, кількісних обмежень та ін. Без відповідності законодавства України законодавству СОТ важко дотримуватися балансу вигод.

З урахуванням висловленого під відкритістю економіки слід розуміти готовність економіки до повноцінної участі у світогосподарських зв'язках. Така готовність забезпечується цілеспрямованими зусиллями держави, підприємств, інших суб'єктів міжнародних виробничих відносин, наявністю відповідного економічного середовища, тобто господарського механізму з необхідним набором економічних важелів (від конвертованої валюти до сформованих організаційних інститутів, правової бази, досягнення органічної єдності внутрішньогосподарського та зовнішньоекономічного аспектів економічної діяльності). За цими складниками і має здійснюватись державне регулювання інтеграційної взаємодії країн і регіонів.

Разом з тим є певна специфіка входження української економіки в інтеграційні процеси, що також необхідно враховувати при створенні та розвитку інтеграційних механізмів. По-перше, ідеться про надмірно велику залежність від зовнішніх зв'язків. Виробничий процес у окремих галузях економіки залежить від імпорту сировини, проміжної продукції і устаткування, яке закуповується коштом, одержуваним від вивезення нафти та інших сировинних ресурсів.

По-друге, необхідне підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості у зв'язку із обтяженістю структури виробництва сировинного складника, формування динамічного національного ринку.

Висновки. Надмірне відкриття української економіки в перші роки реформ сприяло обтяженню структури виробництва, послабленню позицій України у світовій торгівлі, зменшенню експорту машин та обладнання, військової техніки, закріпленню за Україною ролі постачальника сировини та споживача готових виробів, посиленню фінансової та технологічної залежності від промислово розвинених країн. Для регіонів України необхідно, на нашу думку, створити умови поступового, вибіркового та контрольованого входження у світовий ринок у напрямку відходу від однобічної структури експорту на базі включеного до міжнародного поділу праці сировинного анклав. Це пов'язано з модернізацією виробництва та формуванням на його основі динамічного національного ринку.

При переході до ринку в українській економіці посилилася неоднорідність економічного простору у зв'язку з різними можливостями регіонів використовувати зовнішні фактори для збереження стійкості фінансового та соціально-економічного становища. По суті це призвело до зміни територіальних і галузевих пропорцій економіки.

Список літератури:

1. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6872019p#Text>.
2. Міжнародне співробітництво. Підсумки за 2020 рік / Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Pidsumkiza2020rik/>.
3. ЄС розпочинає пілотний проєкт із протидії контрабанді та транскордонній злочинності на кордоні Україна – ЄС. *Портал МВС* : вебсайт. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/presscenter/news/jesrozpocinajepilotniiprojektizprotidiyikontrabanditatranskordonniizlocinnostinakordoniukrayinajes>.
4. ЄС допомагає оптимізувати роботу українських прикордонників та митників. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/sdopomagaoptimizuvatirobotuukrainskihprikorodnikivikivtamitnikiv/>.
5. ОБСЄ підтримує стратегічний підхід та об'єднання зусиль у протидії незаконному обігу зброї, боеприпасів та вибухових речовин в Україні. URL: <https://www.osce.org/uk/projectcoordinatorinukraine/483473>.

Banchuk-Petrosova O.V. INSTRUMENTS OF STATE REGULATION IN THE FOREIGN ECONOMIC STRATEGY OF THE COUNTRY'S DEVELOPMENT

It is noted that the mechanism of management of foreign economic activity occupies a special place in the structure of the mechanism of economic management. It is a system of state institutions that determine the purpose and foreign economic strategy in accordance with the foreign policy doctrine of the state, which provide different, including organizational and legal conditions for the functioning of the foreign economic sphere, as well as a set of forms and methods of regulation. To assess the role of the mechanism for managing foreign economic activity, it is important to determine its place in the management system of the national economy. If at the national level the state regulates relations, the objects of which are domestic enterprises, organizations, firms, financial institutions and other economic objects, then in the implementation of foreign economic relations, one of the main actors are foreign enterprises or organizations. Therefore, in its foreign economic policy, the state is guided not only by national interests, but also takes into account international law, obligations, international situation, the general state of the world economy, world market, domestic and foreign policies of other countries.

It is determined that the institutional section gives an idea of the degree of integration into the world economy. At the same time, integration is interpreted as interpenetration, to some extent the merging of national economies through the international division of labor; world markets for raw materials and financial resources, finished products and services, knowledge, technical and organizational experience, and inclusion in international institutions. It is also monitored by several indicators. The most widely used indicator is the export quota. However, based only on the export quota, it is difficult to judge the degree of integration of the local economy into the world economy. The size of the export quota depends not only on the created conditions of foreign trade, but also on the volume of the domestic market, level of development, population, as well as on the world market. Therefore, indicators are used to assess the level of liberalization of trade, political and monetary regimes of the country. A number of formulas are used, including the degree of institutional openness of the economy of our country, taking into account the values of trade subsidies, indirect taxes, currency, licensing and other restrictions. According to the WTO Charter, the liberalization of world trade means its regulation mainly by tariff methods.

Key words: state regulation, economic management mechanism, foreign economic activity, system of state institutions, foreign policy doctrine of the state, organizational and legal conditions, national interests.